

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA LOGOPEDIK FAOLIYATNING MAZMUNI VA ZARURLIGI

Namangan davlat pedagogika instituti

Maxsus pedagogika yo'nalishi (logopediya)

magistratura mutaxassisligi talabasi

To'lanboyeva Dilshoda Zafarjon qizi

E-mail:tolanboyevadilshoda@gmail.com

Tel:998-93-326-57-55

Annotosiya: maqolada maktabgacha ta'lim tashkiloti sharoitida logopedik faoliyatni tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlarini ko'rib chiqilib, uning maqsadi, vazifalari va asosiy tamoyillari tahlil etilgan. O'qituvchi-logopedning ishi mazmuni asosiy yo'nalishlar bo'yicha batafsil ma'lumotlar berilgan. Maqola amaliyotga yo'naltirilgan xususiyatga ega va maktabgacha ta'lim tashkilotida samarali logopedik xizmatni tashkil etish uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Kalit so'zlar: MTTda logopedik ish, o'qituvchi-logoped, korresion-rivojlantiruvchi faoliyat, logopedik tekshiruv, individual va kichik guruh mashg'ulotlari, tarbiyachilar bilan hamkorlik, ota-onalar bilan ish, nutqiy buzilish moslashtirilgan ta'lim dasturi.

Аннотация: в статье рассматриваются теоретические и практические аспекты организации логопедической деятельности в контексте дошкольной образовательной организации (ДОО), анализируются ее цели, задачи и основные принципы. Приводится подробная информация об основных направлениях содержания работы педагога-логопеда. Статья носит практико-ориентированный характер и эффективна в ДОУ.

Ключевые слова: Работа логопеда в ДОУ, преподаватель-логопед, коррекционные и развивающие занятия, логопедическое обследование, индивидуальные и групповые занятия, сотрудничество с педагогами, работа с родителями, а также образовательная программа, адаптированная для детей с нарушениями речи.

Abstract. Annotation: the article examines the theoretical and practical aspects of the organization of logopedic activities in the context of a preschool educational organization and analyzes its goals, tasks, and main principles. Detailed information is given on the main directions of the work content of the teacher-speech therapist. The article has a practice-oriented nature and can serve as a basis for organizing an effective speech therapy service in a preschool educational organization.

Keywords: Speech therapy work at the MTT, teacher-speech therapist, correctional and developmental activities, speech therapy examination, individual and

small group classes, cooperation with educators, work with parents, and an educational program adapted for speech disorders.

Mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tizmini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, bolalarning jismoniy, aqliy, va ruhiy rivojlanishini ta'minlash, ularning ijtimoiy hayotga moslashuvi uchun zarur shart-sharoit yaratish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Maktabgacha ta'lim va tarbiya bolalarni o'qitish va tarbiyalashga, ularni intellektual, ma'naviy-axloqiy, etik, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirishga, shuningdek bolalarni umumiy o'rta ta'limga tayyorlashga qaratilgan ta'lim turi bo'lib, unda olti yoshdan yetti yoshgacha bo'lgan bolalarni boshlang'ich ta'limga bir yillik majburiy tayyorlash ham nazarda tutiladi¹.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek, bola dunyoga kelganidan boshlab, unda aynan maktabgacha bo'lgan yoshda aqliy faollik oshadi, axloqiy-estetik va jismoniy xislatlar shakllanadi. Shu bois ham kelgusi yillarda maktabgacha ta'lim sohasini rivojlantirish borasidagi strategik maqsadimiz – bog'cha yoshidagi har bir bolani ushbu ta'lim yo'nalishi bilan to'liq qamrab olish uchun zarur sharoitlarni yaratishdan iborat².

Ma'lumki, maktabgacha yoshdagi bolalar nutqining rivojlanishi o'ziga xos bo'lib, ko'pchilik bolalarda turli ko'rinishda kamchilik va nuqsonlar mavjud bo'ladi. Shu nuqtai nazardan qaralganda, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida logopedik faoliyatni samarali tashkil etish va uning mazmunini ilmiy-metodik jihatdan asoslash muhim vazifalardan biri sanaladi.

Maktabgacha yosh davri bola nutqining shakllanishi va rivojlanishi uchun eng muhim bosqich hisoblanadi. Aynan ushbu davrda nutq nuqsonlarini aniqlash, ularni bartaraf etish hamda profilaktik chora-tadbirlarni amalga oshirish bolaning keyingi ta'lim jarayonida muvaffaqiyatli ishtirok etishini ta'minlaydi. Logopedik faoliyat bolalarda to'g'ri talaffuz, lug'at boyligini oshirish, grammatik tuzilmalarni shakllantirish, bog'lanishli nutqni rivojlantirishga qaratilgan maqsadli va tizimli ishlarni o'z ichiga oladi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, nutqida turli darajadagi buzilishlar mavjud bo'lgan bolalar soni yildan-yilga ortib bormoqda. Bu esa maktabgacha ta'lim tashkilotlarida logopedik xizmatlarga ehtiyoj va zaruriyatni yuzaga keltiradi. Logopedik faoliyat nafaqat nutq nuqsonlarini tuzatish, balki bolaning umumiy psixik rivojlanishi, muloqot madaniyati va ijtimoiy faolligini shakllantirishda ham muhim o'rin tutadi.

¹ O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son Qonuni. Toshkent sh., 2020 yil 23 sentyabr. (Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 24.09.2020 y., 03/20/637/1313-son)

² O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevni 2020-yil 29 dekabr kuni Oliy majlis va xalqimizga qilgan Murojaatnomasi <https://president.uz/uz/lists/view/4057>.

Nutqning buzilishini o'rganishda va tuzatishda logopediya fani nutq va fikrning o'zaro bog'liqligi haqidagi, anomal bolaning rivojlanishidagi umumiy va maxsus qonuniyatlarning o'zaro munosabatlari to'g'risidagi nazariy qoidalardan, nutq va faoliyatning hamkorlikda rivojlanishi haqidagi, ichki va tashqi omillarning o'zaro ta'siri haqidagi, ruhiy rivojlanishning harakatlantiruvchi kuchlari haqidagi nazariyaga tayanadi³.

MTTda mutaxassis tomonidan har bir bolani quyidagi logopedik tekshirishdan o'tkazish zarur⁴:

1. Artikulyatsiya a'zolarini tekshirish.
2. Nutqni tekshirish.
3. Fonematik eshiritishni tekshirish.
4. Nutqni tushunishni tekshirish.
5. Tovushlar talaffuzini tekshirish.
6. Lug'at boyligini tekshirish.
7. So'zning grammatik qurishini tekshirish.

Tekshirish natijalariga ko'ra bolalar bilan logopedik ishlar rejalashtiriladi. Bolalarda nutq nuqsonlarining kelib chiqishi va ularning oldini olishni o'rganishning dolzarbligi turli darajadagi nutqiy rivojlanish og'ishlari bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalar sonining doimiy o'sishi bilan bog'liq. Zamonaviy tadqiqotlarga ko'ra, maktabgacha yoshdagi bolalarning 40-50% ga yaqini turli nutq buzilishlariga ega, bu ularning bilish rivojlanishiga, maktabda o'qish muvaffaqiyatiga va ijtimoiy moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Nutq oliy psixik funktsiya sifatida bolaning rivojlanishidagi farovonlik yoki nofarovonlikning integral ko'rsatkichidir. Shu sababli, nutq patologiyalarining sabablarini aniqlash nafaqat nazariy, balki samarali profilaktika tadbirlari tizimini qurish imkonini beruvchi amaliy vazifadir. Maqolaning maqsadi - bolalarda nutq buzilishlarining etiologiyasi bo'yicha zamonaviy ma'lumotlarni tizimlashtirish va shu asosda profilaktik ishning strategiyasi va taktikasini belgilash.

MTTda samarali tashkil etilgan logopedik yordam nafaqat tibbiy, balki birinchi navbatda kommunikativ to'siqlarni bartaraf etish va oldini olishga qaratilgan pedagogik amaliyotdir.

MTTdagi logopedik ish umumiy ta'lim-tarbiya muhitiga integratsiya qilingan maqsadli, rejali jarayon bo'lib, uning maqsadi tarbiyalanuvchilarning nutqiy buzilishlarini tuzatish va oldini olish, ularning yosh me'yoriga muvofiq har tomonlama rivojlanishi, maktab ta'limiga shaxsiy tayyorlikni ta'minlash uchun optimal shart-sharoitlar yaratish. Asosiy vazifalar:

³ Аюпова М.Й. Логопедия. –Т.: “Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти нашриёти”, 2007, -560 б.

⁴ Нуркелдиева Д.А., Чичерина Я.Е. Илк, мактабгача ва кичик мактаб ёшидаги болаларнинг психологик, педагогик ва логопедик текшириш. –Т.: “Янги аср авлоди”, 2007, -104 б.

1. Nutq nuqsonining tuzilishi va ifodalanganlik darajasini aniqlash maqsadida bolalarni o'z vaqtida aniqlash va kompleks logopedik tekshiruvdan o'tkazish.

2. Nutqiy buzilish tuzilishi va bolaning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda samarali korresion-rivojlantiruvchi ishni tashkil etish va olib borish.

3. Nutq tizimining barcha tarkibiy qismlarini (fonetik-fonematik tomoni, lug'ati, grammatik tuzilishi, bog'lash nutqi) shakllantirish va rivojlantirish.

4. O'qish va yozishda mumkin bo'lgan qiyinchiliklarning oldini olish (disgrafiya va disleksianing oldini olish).

5. Yagona korresion-rivojlantiruvchi makonni yaratish uchun pedagogik jamoa (tarbiyachilar, psixolog, musiqiy rahbar) bilan yaqin hamkorlik.

6. Ota-onalarning (qonuniy vakillarning) bolalarning nutqiy rivojlanishi masalalari bo'yicha kompetensiyasini oshirish, ularni korresion jarayonga jalb qilish.

Logopedik faoliyatni tashkil etishda quyidagi tamoyillarga tayaniladi:

- tizimlilik tamoyili: Nutqni yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish, uning barcha tarkibiy qismlari bilan o'zaro bog'liq holda ishlash;
- komplekslik tamoyili: Logopedning boshqa mutaxassislar (nevrolog, psixolog, tarbiyachilar) bilan o'zaro hamkorligi;
- faoliyat yondashuvi tamoyili: Korreksiya maktabgacha yoshdagi bola uchun yetakchi faoliyat - o'yinda amalga oshiriladi;
- ontogenetik tamoyil: Normal nutqiy rivojlanish qonuniyatlarini hisobga olish.
- individual va differensiallashtirilgan yondashuv tamoyili: Har bir bolaning nuqson tuzilishi, yoshi, imkoniyatlari va qiziqishlarini hisobga olish;
- ko'rgazmalilik va qulaylik tamoyili;
- bosqichma-bosqichlik tamoyili: oddiydan murakkabga.

Logopedik ishning mazmunda asosiy yo'nalishlar sifatida **diagnostik, korresion-rivojlantiruvchi** (asosiy), **maslahat va uslubiy** yo'nalishlarga e'tibor qaratiladi. Diagnostik yo'nalish - boshlang'ich nuqta bo'lib, quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- O'quv yili boshida katta va tayyorlov guruhlaridagi barcha bolalarning nutqini skrining-tekshiruvdan o'tkazish.
- "Xavf guruhi"ga aniqlangan bolalarni chuqur logopedik tekshiruvdan o'tkazish va nutq kartalari tuzish.
- Korreksiya jarayonida nutq rivojlanishini dinamik kuzatish.
- Ish samaradorligini baholash va kelajak uchun tavsiyalar berish uchun yakuniy diagnostika.

Korresion-rivojlantiruvchi yo'nalish turli shakldagi mashg'ulotlar orqali amalga oshiriladi:

1. Individual mashg'ulotlar: Buzilgan tovushlarni o'rnatish va dastlabki mustahkamlash, artikulyasion motorikani rivojlantirish, fonematik jarayonlarni

shakllantirishga qaratilgan. Og'ir nutqiy buzilishlari bo'lgan bolalar (dizartriya, goturish, motor alaliya) bilan olib boriladi.

2. Kichik guruh mashg'ulotlari: Nutqiy buzilishning bir hil belgisi bo'yicha shakllantiriladi (masalan, [R] tovushini avtomatlashtirish bosqichidagi dislaliyaliklar guruhi). Tovushlarni avtomatlashtirish va farqlashtirish, lug'at boyitish, grammatika va bog'lash nutqini tengdoshlar bilan mulokot sharoitida rivojlantirishga qaratilgan.

3. Frontal (guruh) mashg'ulotlari (logopedik guruhlarda): Tasdiqlangan dastur bo'yicha olib boriladi va kalendar-mavzuli rejalashtirishga muvofiq nutqiy rivojlanishning barcha jihatlarini qamrab oladi.

Mashg'ulotlar mazmuni quyidagilarni o'z ichiga oladi: artikulyasion va nafas olish gimnastikasi, nozik motorikani rivojlantirish, fonematik eshitish va idrokni, tovush talaffuzini tuzatish, lug'at boyitish, grammatik kategoriyalarni shakllantirish, dialogik va monologik nutqni rivojlantirish.

Maslahat va uslubiy yo'nalish:

Tarbiyachilar bilan hamkorlikdagi ishlar: Tekshiruv natijalari bo'yicha tizimli maslahatlar, amaliy seminar-seminarlar o'tkazish, ishni birgalikda rejalashtirish (guruhdagi "Logopedik soat"), didaktik materiallar tayyorlash. Logoped tarbiyachiga kun davomida korresion rejimni amalga oshirishga yordam beradi.

Ota-onalar bilan hamkorlik: Muhim halqa hisoblanadi. Quyidagilarni o'z ichiga oladi: individual suhbatlar va maslahatlar, ochiq mashg'ulotlar, usta-shogird darslari, axborot stendlari va ko'chma papkalar rasmiylashtirish ("Uy logopedi"), ota-onalarni ishlashning aniq usullariga o'rgatish (artgimnastika, nutqni rivojlantirish o'yinlari). Maqsad — ota-onalarni korresion jarayonning faol ishtirokchilari va ittifoqchilariga aylantirish.

Uslubiy ishlar: Pedkengashlarda, MOda ishtirok etish, o'z-o'zini o'qitish, dasturlar va uslubiy materiallarni ishlab chiqish va moslashtirish.

MTTdagi logopedik ishning ahamiyati ko'p qirrali bo'lib, bolaga, ta'lim muassasasiga va butun jamiyatga tegishli.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim tashkilotidagi logopedik faoliyat - bu ilmiy tamoyillar asosida tashkil etilgan va diagnostik, korresion-rivojlantiruvchi, maslahat-oshkorlashtirish va uslubiy komponentlarni o'z ichiga olgan murakkab tashkil etilgan, yaxlit jarayondir. Faoliyat mazmuni nutq nuqsonining tuzilishi va bolaning individual xususiyatlari bilan belgilanadi, o'yin va ko'rgazmali faoliyat bilan boyitilgan individual, kichik guruh va frontal mashg'ulot shakllarining moslashuvchan kombinatsiyasi orqali amalga oshiriladi.

Samaradorlikning asosiy sharti logopedning izolyasiyalangan faoliyati emas, balki uning tarbiyachilar, boshqa mutaxassislar va, ayniqsa muhimi, tarbiyalanuvchilarning ota-onalari bilan tizimli o'zaro hamkorligidir, bu yagona korresion-rivojlantiruvchi muhitni yaratish imkonini beradi. MTTdagi logopedik ishning ijtimoiy-pedagogik

ahamiyati juda katta: u ikkilamchi og'ishlarning oldini olishning asosiy vositasi, maktabga nutqiy va psixologik tayyorlik kafolati, shuningdek nutqiy buzilishlari bo'lgan bolalarning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi va shaxsiy salohiyatini ochish uchun muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son Qonuni. Toshkent sh., 2020 yil 23 sentyabr. (Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 24.09.2020 y., 03/20/637/1313-son)
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevni 2020-yil 29 dekabr kuni Oliy majlis va xalqimizga qilgan Murojaatnomasi
<https://president.uz/uz/lists/viyew/4057>.
3. Ayupova M.Y. Logopediya. –T.: "o'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti", 2007, -560 b.
4. Nurkeldiyeva D.A., Chicherina Ya.Ye. Ilk, maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarning psixologik, pedagogik va logopedik tekshirish. –T.: "Yangi asr avlodi", 2007, -104 b.
5. Raxmanova V.S. Korreksion pedagogika va logopediya. –T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2007, -146 b.
6. Pulatova X.M. Logopedik ritmika. –T.: TDPU, 2015, -127 b.